

M. BİLGİN SAYDAM

Psikiyatr ve psikoterapist M. Bilgin Saydam, İstanbul Tıp Fakültesi 1980 mezunudur. Zürich Üniversitesi'nde nörofizyoloji alanında doktora yaptı. Ruh Sağlığı ve Hastalıkları uzmanlık eğitimini İsviçre'de tamamladı. 1989'dan bu yana İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı öğretim üyesidir. İlgi ve çalışma alanını "psikomitoloji" şemsiyesi altında psikodinamik psikoterapiler ile kişilik örgütlenme ve bozuklukları oluşturmaktadır. İstanbul Psikomitoloji Çalışma Grubu'nun kurucusu olan Saydam'ın daha önce *Deli Dumrul'un Bilinci* (Metis Yayınları, 2017, 4. baskı) adlı eseri yayınlanmıştır.

M. BİLGİN SAYDAM

ARAŞTIRMAÇI-LAR

İNSANIN HÂLLERİ VE EYLEMLERİ: PSİKOMİTOLOJİK ÇÖZÜMLEME

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI 591

PSİKANALİZ/PSİKOLOJİ 11

ISBN 978-605-399-479-4

1. BASKI İSTANBUL, MART 2017

2. BASKI İSTANBUL, MAYIS 2024

© İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ İŞLETMESİ

YAZIŞMA ADRESİ: HACİAHMET MAHALLESİ, PİR HÜSAMETTİN SOKAK, No:20, 34440, BEYOĞLU / İSTANBUL

TELEFON: 0212 311 64 63 - 311 61 34 / FAKS: 0212 216 24 15 • SERTİFİKA No: 51672

www.bilgiyay.com

E-POSTA yayin@bilgiyay.com

DAĞITIM dagitim@bilgiyay.com

YAYINA HAZIRLAYAN CEM TÜZÜN

TASARIM MEHMET ULUSEL

DİZGİ VE UYGULAMA MARATON DİZGİEVİ

DÜZELTİ REMZİ ABBAS

BASKI VE CİLT BİNCAN MATBAACILIK YAYINCILIK SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ

TAYAKADIN MAH. ULUBATLI HASAN CAD. NO:255 ARNAVUTKÖY İSTANBUL

TELEFON: 0212 401 98 43 • SERTİFİKA No: 72758

İSTANBUL BİLGİ UNIVERSITY LIBRARY CATALOGING-IN-PUBLICATION DATA

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ KATALOGLAMA BÖLÜMÜ TARAFINDAN KATALOGLANMIŞTIR.

Names: Saydam, M. Bilgin, author.

Title: Araşrdalıklar : insanın hâlleri ve eylemleri: psikomitolojik çözümler / M. Bilgin Saydam.

Edition: 2. Baskı.

Description: İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2024. | Includes bibliographical references and index.

Series: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; 591. Psikanaliz/Psikoloji ; 11.

Identifiers: ISBN 9786053994794 (paperback)

Subjects: LCSH: Mythology --Psychological aspects. | Psychology, Religious --Turkey. | Shamanism --Asia, Central. | Consciousness. | Religion and culture --Turkey. | Psychotherapy --Personality. | Psychoanalysis and literature. | Self-perception. | Self-actualization (Psychology). | Attitude (Psychology). | Psychoanalysis.

Classification: LCC: BF327.S29 2024

M. BİLGİN SAYDAM

ARA'*f*'DALIK-LAR

**İNSANIN HÂLLERİ VE EYLEMLERİ:
PSİKOMİTOLOJİK ÇÖZÜMLEME**

*dört devrimin üçüne
anneme
eşime
kızıma
şükranlarımla
itirazımla*

İçindekiler

vii Arada-lık ve Öykü-nme

YAVUZ ERTEN

ix Öndeyiş

1 BİRİNCİ KISIM

- 3 1 - f -
- 9 2 Dünyadalığın Serencâmı: Öyküle(n)me
- 13 3 İnsan Aradılığı İnşa ile Sorumludur
- 27 4 İnsan Bilmez / Bilmediğini Bilir
- 43 5 ‘<Öteki’ ile ‘~öteki’: Tanım ve İşlev
- 49 6 Varoluş’un ve Bilgi(si)’nin Eksikliği
- 57 7 Bilinç Bağlar / Öykü Bağlar
- 73 8 Öyküsellik
- 81 9 Öykü Öte’de Serpilir
- 95 10 Mecaz
- 103 11 Sükûnet ve Tereddüt ve Kuşku
- 115 12 Mitler: İnsanın Kurucu Öyküleri
- 119 13 Asl’olan İnsandır
- 125 14 İşaretlemek: Kaybolmamak İçin
- 127 15 Zaman-sallık
- 139 16 Mitsel Zaman *versus* Tarihsel Zaman
- 159 17 İtiraz ve İsyan
- 165 18 Mit / Rit Çekirdeğinde Kültür
- 173 19 Mitlerin İşlevi / Mitoloji - Mitojeni
- 181 20 Mitos’un Tarihi

- 197 21 ‘Psiko’-Mitoloji: Hepsi İnsan / Her Şey Hikâye
211 22 Bilincin Gelişim Serüveni
215 23 Birey-Oluş’u Açmak: Var’lamanın Büyüsü
219 24 Beri’den Öte’ye Büyüme: İçkin’den → Aşkın’a
225 25 Psiko-Sosyokültürel Erişme
235 26 İlişki Üçgenleri
241 27 ‘Hep-Ana’ Dişil / ‘Hep-Çocuk’ Eril
259 28 Öte(ki)’ye Uzanmak

263 İKİNCİ KISIM

- 265 29 Psikoterapi: Bir *Mitoplasti* Uygulaması
271 30 Terapinin ‘Evren’ Olarak Tasavvuru
301 31 ‘Aradalık’-Odaklı Psikoterapi:
Psikomitolojik Uyarlama
317 32 Yorum: Bilgi’nin Hüküm
ve İkna’ya Götüren Kral Yolu
335 33 Postmodern Bakış
339 34 Sûret ve Öz
355 35 İnsanı Psikomitolojik Okumak
359 36 Aşılama / ‘t-MEB’
377 37 Kuramda ve Uygulamada ‘Mecazlama’
385 38 Terapötik Eklektisizm ve Seyyar Benlik
407 39 ‘Yama-İşi’ Terapi
411 40 ‘Mecazbükten’: Bir Uydurma Sanatçısı
ve Zenaatçısı Olarak Psikoterapist
427 41 Psikanaliz: İnsan ve
‘Auteur’ Freud’un Sistemik Mecazları
433 42 Psikoterapinin *Evren*-‘Mecaz’ Olarak
Psikoterapide Üretimi

-
- 437 43** Analitik / Terapötik Çerçeve
- 441 44** Psiko-*Mitolojik* Psiko-*Terapi*
- 447 45** Daha İyi ve Daha Güzel Bir Dünya
- 449 46** -f-
- 451** Ekler
- 453** Ek-Dosya 1: ‘Su’ Örneğinde Öyküsellik
- 461** Ek-Dosya 2: Mitlerde Üç Boyutlu Eylem Tasarımı
- 485** Ek-Dosya 3: Yaratıcılık / Bilincin Varoluş Nedeni - Varoluş Şekli
- 499** Ek-Dosya 4: ‘Aradalığın (Anti-) Kahramanı’ Oidipus:
Maktul ve Makbul-Oğul, Topal-Tiran, Kör-Aziz
- 517** Ek-Dosya 5: Terapinin Bileşenleri Olarak Şiddet ve Şefkat
- 521** Ek-Dosya 6: Şamanî Dizge
- 525** Kaynakça
- 537** Dizin

Arada-lık ve Öykü-nme

YAVUZ ERTEN

İnsani varoluşun malul olduğu eksikliğe gönderme yapan Bilgin Saydam bu eksikliği ortadan kaldırıp tamlığa, bütünlüğe ulaşma çabasının temelini öykü-nmeye bağlar. Öykü-nme hem imrenme, özenme, gıpta etme anlamında hem de bu bütünlüğe bir öykü, kurgu içinde ulaşmaya çalışma anlamında duyulabilir.

Saydam kitabında bu öykü-nme girişimini psikanalitik, psikiyatrik, mitolojik, tarihsel, edebi, sosyolojik ve antropolojik bilgi kaynaklarına başvurarak çözümlenmeye çalışmaktadır. Bu çözümlenme projesinde hem derinlik hem genişlik anlamında oldukça zengin bir kapsam yaratılmıştır. Okuyucu bu yoğunluğun içine girdikçe sadece yazarın aktarmaya çalıştıklarıyla sınırlı kalmayacak ve eserin ruhsallığı ve zihinselliğinde yarattığı pek çok çağrışımla karşılaşacaktır. Eser bu özelliğiyle okuyucunun varoluşla öznel etkileşiminde bir reaksiyona, bir deneyime sebep olacaktır. O bir bakıma böyle bir görüngünün katalizörü olmaya adaydır.

Saydam eserinde beri ve öte arasında bir “ara-f-dalık” halini tanımlamaya çalışır. Varoluşun içkin inançlarına göre evvel zamanda öte ve beri’nin bir olduğu bir durum vardır. Bu, kökenini anne-bebek ilişkisinden alan zamansal, mekânsal ve güç açısından her şeyin bir noktada toplandığı bir füzyon halidir. İnsan bu füzyondan kopmuştur. Geri dönme yolunda ontolojik engellerle karşı karşıyadır. Bu engeller Gılgamış destanını hatırlatır. Ne füzyon geçmişine dönebilir ne de tümgüçlü ve ölümsüz menzile yönelebilir.

İnsan tabiatın ekosisteminin bir parçası olarak doğar. Daha sonra türe özgü bir aşkınlaşmayla donanmış olarak, bu ekosistemde bir kırılma gibi görebileceğimiz şekilde kültürü yaratır. Bu vektörün yönü maddeden manaya doğrudur. Ekosistem döngüsündeki kırılmanın başlangıcı ya da o başlangıçta kendini en çok gösteren olgu insanın konuşarak iletişim kurmasıdır.

Konuşma türün kendi içindeki iletişimi bambaşka bir boyuta taşımış ve iletişim içinde olanların aralarındaki ilişkilerde varoluşta daha önce benzerine rastlanmamış bir düzen doğurmuştur. Adlar, sıfatlar, rütbelere, makamlar, tabular, yasaklar bu düzenin dille iletilen unsurları olurlar. Konuşmanın bir başka etkisi insanın tabiatla (ki bu tabiat hem dışındaki hem de içindeki, bizatihi özü olan tabiatır) kurduğu ilişkinin artık dil aracılığıyla gerçekleşmesi sonucunu doğurur. Dil simgesel bir araçtır. Gösteren-gösterilen ilişki kipini kullanır. Bu sebeple artık dil aracılığıyla deneyimlenen dünya simgesel bir ilişki kipine girer. Bunun sonucunda insanın, örneğin masa ile kurduğu ilişki, masanın yapıldığı madde olan metal veya tahtayı, onun sertliğini, ısısını, bedenle etkileşimini, fizik kanunlarına tabi tüm dinamiklerini hep ve yalnızca “masa” kelimesi aracılığıyla deneyimlemesine dönüşür. İnsan o masaya dokunurken her zaman, masanın temsili dünyadaki göstereniyle de ilişki kurmak durumundadır.

Demek ki dilin ortaya çıkmasıyla birlikte, fiziksel, kimyasal ve biyolojik dünya-lar ortadan kaybolmamakta ancak onların deneyimlenmesi her zaman temsili dünyanın aracılığına mecbur hale gelmektedirler.

Saydam’ın altını çizdiği gibi bu dil dünyasının bir başka özelliği her zaman bir öyküye sahip olmasıdır. Şeyleri temsil eden gösterenlerin kelimelere dönüştüğü dünya, eninde sonunda bu kelimelerin meydana getirdiği cümleleri yaratır. Cümleler özne, nesne ve yüklemi (edimi) içerirler. Artık dünyada fail olan bir özne ve onun nesnelere dünyası doğmuştur. Öznenin bu nesnelere üzerinde tasarrufları ise, -öncesi, -sırası ve -sonrası olarak edimlerin tarihsel düzlemde öyküsünü ortaya çıkarırlar. Bir başka deyişle cümleler zamanı ve öyküyü doğururlar.

İnsanlık tarihinin başından bugüne kültürlerin kuşaktan kuşağa aktarılan öykülerini, bir başka deyişle çeşitli kökensel mitolojileri inceleyen psikanaliz bu genel insanlık öyküleri ile bağlantılı olarak bireylerin kendi mitlerini de dikkate alır. Freud’un Oidipus tragedyası üzerinden bireysel psikolojideki derinlikleri incelemesi bunun en bilindik örneğidir. En arkaik öyküler olarak mitolojik kurgular, daha sonrasında masallar, destanlar, şiirler, ilk tiyatro eserleri, daha da sonrasında roman, hikâye, modern tiyatro ve senaryolar... Tüm bu öyküler en kökenselden başlayarak temel bazı insanlık hallerini ka-

lıplar olarak ele almışlar ve simgesel düzen içinde onları “çalışmışlardır.” Binlerce yıllık kültürel tarih ve bu tarihin öyküleri insanın biyolojik özelliklerine eklenen bir türe özgülük olarak ortaya çıkmıştır. Türün bu özelliği bireyin tarihinde çeşitli versiyonlara bürünür. Her bir birey kendi yaşamında Oidipus’un, Odysseus’un, Gilgamiş’in, Deli Dumrul’un, Narcissos’un, Boğaç Han’ın, Hamlet’in yaşadığı zorlukların, açmazların, fırsatların, müjdelerin, şaşkınlıkların, korkuların benzerlerini (versiyonlarını) yaşarlar ve bu durumların sınavından geçerler. Bir kişinin yaşamındaki daha çok Narcissos’a benzer, diğerinkiler Boğaç Han’ın hikâyesinde bulunur, bir başkasının iç dünyasını daha çok Hamlet öyküsü anlatır. Kişinin yaşam örgüsünde bu öykülerden sadece bir tanesinin bulunması da gerekmez. Birden fazla temel öyküsel kalıp iç içe geçmiş olabilirler.

Dilin ortaya çıkması simgelerle örülü temsili bir dünya yaratır ancak bu dünya varlığın tamamını kapsayamaz. Lacan’ın tanımladığı hali ile Reel, Bion’un kuramında O (ve belki Winnicott’un kuramındaki Incommunicado) simgesel düzenin erişemediği, kapsayamadığı arta kalan varlığa dairdir. Bu kapsanamayan ve simgesel düzene girmeyen varlık Kaos’tur. Eğer kapsanabilirse Kozmos’un çerçevesi içine girecektir. Mitler, söylenceler, destanlar, öyküler, romanlar, biyografiler, otobiyografiler hepsi, Kozmos düzenine sahip metinler yaratırlar. Kaos’a karşı insanın en büyük yardımcılarıdır. Ancak ne kadar kapsayıcı olurlarsa olsunlar öykünün dışında kalan ve metnin anlamlandıramadığı, açıklayamadığı varlık parçaları olacaktır. Kaos öte’deki varlığını hep hissettirir.

Bu noktada denebilir ki, ana mesele en sonunda, arada oluş halinden çıkmak değil, insanın “ontolojik verili durumu olan ‘arada oluş hali’nden çıkma fantezisi”nden çıkmaktır.

Belki de kozmos’una (öyküsüne) aşırı bağlanan ve onu kapalı bir mit haline getiren, bu sebeple onu katı, esnekliği olmayan ve evrimleşmeyen bir donmuşluğa mahkûm eden tutumlar kaos’un varlığını narsissistik bir yaralanma olarak yaşayanlara aittir.

Kapalı olmayan mitler belirsizliğe tahammül eder tabiattadır. Bion’un (1970) Keats’ten alarak psikanalizde kullandığı “olumsuz kapasitesi”ne (*negative capability*) sahiptirler. Bu özellikleriyle öyküdeki belirlilik ısrarından ve bu anlamda sebep-sonuç bağlantılarının emniyet ve kesinliğinden vazgeçmektedirler ancak kaos’u ağırlayarak onu dönüştürme gücüne de sahiptirler.

Bu bağlamda bir karşılaştırma, dini mitlerle bilimsel mitler arasında yapılabilir. Her öğretinin öyküsü/öyküleri olduğundan hiç kimsenin şüphesi

yoktur ancak bilim gibi bir disiplinin öyküleri olduğu düşüncesi tuhaf gelebilir. Belki de ayırıcı olan, birinin mitleri olması, öbürünün olmaması değil, bilimin mitlerinin (tüm bilimsel ortamlar için her zaman geçerli olması umut edilir ki) açık mitler olmasıdır.

Dil ve öykü insanın beri ve öte arasındaki ara-f-da olma halinden sıçramalarıdır. Her öykü kendisi de bir yaratıcı (anlatıcı veya yazar) tarafından üretilirken, varsayılan “evrenin yaratıcısı”na öykü-nür. Öykü yazarı metnin öznesi (ya da gizli öznesi) rolünde evrenin büyük öyküsünün yazarıyla (Lacan’daki Büyük Öteki) bir tür “gönderme” ilişkisine girer.

Saydam’ın kitabındaki psikanalitik ve psikiyatrik çözümler bireyin ve/veya toplumun öyküsünün açık veya kapalı mit oluşunun üzerinde dururlar. Kapalı mitler toplumlarda tutuculuğun, ötekileştirmenin, şiddetin sıradanlaşmasının, önyargıların kaynağıdır. Bireyde de bunların karşılıkları vardır. Bu durumlarda patolojinin katılığı, tekrar ediciliği, değişime kapallılığını görürüz. Açık mitler ise değişim ve evrimleşmeye açılan yollar sunarlar. Bunun yanında, toplumların ya da bireylerin kendi hikâyelerinin özneleri konumuna geçmeleri, başkalarının özne olduğu kendilerinin –komple kuramlarında olduğu gibi– çaresiz ve mağdur iyiler (o kötücül özne’nin nesnesi) olmaktan öteye gidemedikleri bir durumdan çıkmaları anlamına gelir. Tüm bedel ve sorumlulukları üstlenerek kendi öykülerinin özneleri haline gelirler.

Toplumun kendi tarihiyle yüzleşmesi ya da bireyin kendini psikanalitik bir çözümlenmeye tabi tutması bu tür özneleşme ve kendi öyküsünün yazarı/yeniden yazarı/yorumcusu haline gelme örnekleridir. Ataların hikâyesini yeniden yazmak (bunu bir ortak yazar/tarihçi/sanatçı/terapist/analist eşliğinde yapmak) özgürleşme ufkuna doğru yelken açar. Bütünüyle özgürleştirmez ama yelken açar. Bu öyküler yazılabildikçe hayaletler atalara dönüşürler (Loewald, 1960).

Saydam’dan alıntı yaparsak, “*Mitler araçtır, taşır; araçtır, iletir. Mitler amaç değildir. Amaç haline geldiklerinde kahramanları saboteşir, az-bo-yutlu karton figürler olur.*” Belki mitleri amaç haline getiren ve kahramanlarına aşkın özellikler atfedip bunlara kör bir inançla bağlanmaya iten sebep, bu kahramanların “büyük öteki” olduğuna inanma ihtiyacıdır. Böyle bir inancın hâkimiyeti durumunda, ruhsal alanda galebe çalanın “çocuksu” olduğunu söyleyebiliriz. “Çocuksu” “büyük öteki”ni bulduğuna inanarak arada-lık halinden kurtulmaya çalışır. Bu tür bir kurtuluş, asr-ı saadet’e dönme, sonunda ütopyayı bulma mucizesi gibidir. Saydam metinde anne ile bir olma halini hem cennet hem cehennem gibi tanımlar. Büyük öteki illüzyonu altında yaratılan ütopyaların nasıl toplumsal kâbuslara, distopyalara dönüştüğü

malumdur. Günümüzde yaşamakta olduğumuz şeyler bu dinamik tarafından sınanmamıza denk düşmektedir.

Saydam insanın maddeden manaya doğru son-suz seyahatini konu ettiğinde birbirlerinden bir bakıma tamamen kopmuş olan bir bakıma da aralarında sürekliliği koruyan Doğa-İnsan ve Kültür-İnsan kavramları üzerinde durur. Bu iki insana birbirlerinden kopmuşlukları ve kesişim alanları açısından bakarken Lacan'ın Reel, İmge ve Simge kavramlarını kullanabiliriz.

Doğa-İnsan Reel'in ve İmge'nin çocuğuyken, Kültür-İnsan İmge ve Simge'nin sakini. Bu iki insan "deneyimlerin izlenimlerini içselleştirme süreçleri" açısından ortak özelliklere sahiptirler. Ancak imgesel sürecin Kültür-İnsan'daki akıbeti Doğa-İnsan'a göre farklıdır. Bu farkı yaratan "simgesel tamamına erme/ermeme" özelliğidir.

Belki bir önceki paragrafta dile getirilenlere eleştirel bir yaklaşım "kültürel özneliklerin hiç Reel özellikleri yok mudur?" sorusu vasıtasıyla yapılabilir. Jung'cu bir bakış açısıyla kolektif bilinçdışı kültürel özneliğin Reel'i olarak görebilir miyiz sorusu üzerine düşünölmeye değerdir.

* * *

Deneyimli bir psikoterapist olan Saydam'ın psikanaliz ve psikoterapi hakkında yazdıkları bu disiplinlere eleştirel yaklaşımın yarattığı yeni düşünme ve kapsama alanları açısından önem arz eder. Bu eleştirel düşüncenin doğrudan yöneldiği nokta özellikle psikanalizin malul olduğu "yanlışlanamama" özelliğidir.

Her soruya ve sorunsala var olan kuramsal argümanlar manzumesinden yanıtlar veren ve her şeyi açıklayan bir disiplin Saydam'ın çok güzel ortaya koyduğu gibi insanı ara-dalık halinden kurtarma vaadi taşır. Psikanaliz gibi bir disipline aktarılan duygu ve düşüncelerin çoğunda bu vadin izlerini görürüz.

Kuramın düşünürleri ve tekniğin uygulayıcıları olarak psikanalistler vakti zamanında bu yöntemin muamelesinden geçmiş yani bir başka psikanalist tarafından analiz edilmiş insanlar olarak belli bir sadakat ve aidiyetle ve daha önemlisi tam olarak çözemedikleri "psikanalistlerine ve psikanalize aktarım" duygularıyla üyesi oldukları psikanaliz kurumuyla narsistik bir bütünleşmeye girerek eleştirel bakış açılarını kaybedebilirler. Artık şüphe ve memnuniyetsizlikleri bilinçdışıdır. Dışarıdan gelen herhangi bir eleştirel bakışa karşı tahammülsüzlüğün temelinde kendi rahatsızlıklarını halledememiş olmaları vardır.

Tabii bu durum sadece psikanaliz ekolüne özgü bir durum değildir. Ancak psikanalizin kuramsal bütünsel bir determinizme dayanması üzerinde durduğumuz yanlışlanamama ve onun yol açtığı zorlukları daha görünür hale getirmektedir. Bu arada bütün bu cümlelerde ortaya koyduğum görüşleri mümkün kılan ve zenginleştiren yaklaşımın psikanalitik düşünceyle mümkün olabildiği olması da tüm bu tartışmanın ironik tarafıdır. Galiba tartışma bizi şöyle bir noktaya doğru götürmektedir: Birbiri ardına üstüne katlanan bir süreklilik halinde psikanalizin analizleri sürmelidir. Bu yolculuk hiçbir zaman belirsizliğin bütününe ortadan kaldırmayacak bir süreçtir. Önemli olan doğru yanıt bulmaktan çok doğru yanıtları bulacakmış gibi o menzile doğru yapılan seyahatteki süreçtir.

Bu satırlarda dile getirilen düşünceler psikanaliz camiasının yabancı olduğu veya dışladığı şeyler değildir. Psikanaliz bir taraftan tutucu bir merkezi yerleşim veya denge merkezini korurken diğer taraftan eleştirel bir merkezkaç'la işlevsel bir sinerji yaşamaktadır. Bu sinerjinin sürmesi merkezin devinimi öldürmemesi, merkezkaç'ın da yıkıcı bir dağılma ve parçalanma yaratmasına bağlıdır.

Kişisel görüşüme göre özellikle Kohut ve takipçileri (özellikle İlişkisel psikanalistler) ve Bion ve takipçilerinin yarattığı yeni psikanalitik dalgalar yanlışlanmayı engelleyen bütünsel determinist kapalılıklara yönelik ataklardır ve psikanalist ve analizanı arada-lık alanının içinde, Saydam'ın deyimıyla haute-couture analizlere taşıyan biricikliklere dönüşmektedirler.

Saydam'ın edebiyat çalışmacılarının çözümleme yöntemlerinden hareketle psikanalitik okumalara alternatif olabilecek yapısal görüşlerden bahsetmesinden edindiğim ilhamla, analitik çözümlemeyi kuramlarla yüklü bir içerikten ziyade bir düşünme metodolojisi olarak görme eğilimindeyim. Görünenin içindeki veya arkasındaki görünmeyeni ortaya çıkarma ve tanımlama metodolojisi, önemli oranda psikanalizin insan düşüncesine hediye ettiği bir araçtır. Ancak bu metodoloji gelişimsel, yapısal, güdülenimsel kuram bagajları olmadan da kullanılabilir mi? Öyle bir noktaya ulaştığımız zaman belki artık onu “psikanalitik” olarak değil de “analitik” olarak tanımlamalıyız.

Böyle bir düşünme metodolojisinin bütünüyle kuramsal bir bağdan bağımsız olabileceğini düşünmek saflık olur ancak istiap haddini aşan kuram yükü söz konusu metodolojiye çeşitli ipotekler koymakta ve aracın tüm gücünü kullanabilmesini, onun tabiatına içkin tüm imkânlardan istifade etmesini engellemektedir.. Kuramsal yükü hafiflemiş bir çözümleme metodolojisi biza-tihi psikanalizin kendisi için de bir umuttur çünkü kuramla fazla yüklü çö-

zümlemeler psikanalizin analizini yapamazlar. Kendi içlerinde “yanlışlanamama loup”larına girerler.

Büyükler çocuklarla konuşurken onlara dünyayla, yaşamla ilgili “hakikat”leri anlatırlar; yasaklardan, ayıplardan bahsederler. Çoğunlukla açıklama gayretine girmeden “bu böyle” diye kestirip atma eğilimindedirler. Ancak çocuklar tüm paradigma-dışılık’larıyla “çocuk soruları” sorarlar. Bu sorular yetişkinleri şaşkına çevirir; ne yanıt vereceklerini bilemezler. Gene “böyle işte” diye soruları geçiştirmeye çalışırlar ya da öfkelenirler. Başta bizatihi psikanalizin kendisini de çözümüme nesnesi kılacak olan alternatif çözümlenme yönteminin çocuk soruları saflığını edinmesi ve koruması gerekmektedir.

Tüm bunların bizatihi analiz veya terapi odasındaki iki insan ve paylaştıkları deneyimlerle ilgisi nedir? Saydam öncelikle arada-lık halinden rahatsız olup, oradan hemen kaçmaya çalışan çok bilmiş analiz veya terapilere yönelik bir eleştirelilikle, insanın ontolojik verili hali olan bu araf’ı kabul eden ve sürece oradan devam eden yaklaşımlar üzerine düşünmektedir. Onun terapist veya analist modeli “çocuk soruları”na açıktır ve zihninde veya söyleminde “böyle işte” diyerek kestirip atmaz. Saydam psikanaliz veya onun kadar baskın kuramların arada-lık vakumunu kaplayan kozmoslarına şüpheyle yaklaşım mümkün olduğunca kuramsal ön kabullerin olmadığı analist-analizan, terapist-terapizan buluşmalarının özgül ve özgün biricikliğine deneyimsel olarak imkân tanıyan bir yaklaşımın arayışı içine girer.

Arada-lık halinin belirsizliği içinde buluşan iki insan canlısıdır onlar. Bu belirsizliğin malulü olma açısından eşit durumdadırlar ancak konuları simetrik değildir. Analist veya terapistin üstlendiği rolün ve işlevin getirdiği bir asimetri vardır. Psikanalizin, analistin asimetrik pozisyonunun olanaklı kıldığını varsaydığı işlevi öncelikle yorumlamayı içerir. Yorumlamayla, bilinçdışı veya yarı bilinçli olanlar bilinçli hale getirileceklerdir.

Saydam yoruma atfedilen mutlak olma özelliğinden rahatsızlık duymaktadır. Bu mutlaklığın arada-lık halinin belirsizliğini ortadan kaldırdığını ancak bu belirsizliğin içindeki çoğul olasılığı öldürdüğünü bilir. Bu sebeple Bion’un teknik kuramını yorumlayan Ferro’nun (2008) “doymamış yorum” (*unsaturated interpretation*) kavramının izini sürmesine yakın bir şekilde hem analiz veya terapi sürecini mümkün kılan hem de arada-lık haline saygı gösteren alternatif analist-terapist etkinliğini tanımlamaya çalışır. Bu arayış onu yorum kavramından uzaklaştırıp mecaz kavramına yakınlaştırır. Analist ve/veya terapisti bir mecaz-bükücüsü olarak tanımlar.

Saydam'ın bu yaklaşımı, psikanaliz veya psikoterapi uygulamasının, teknik öğrenimin ötesinde bir yetkinlik ve ustalık seviyesine ihtiyaç duymasını getirir. Bu ustalığın içini dolduran malzeme zanaat tarafları olsa da daha çok sanattır.

Acemilik çoğunlukla belirsizliğin getirdiği kaygıya tahammülsüzlükle karakterizedir. Sadece acemilikle açıklanamayacak, çeşitli kişilik tiplerinden veya ruhsal örgütlenmelerden kaynaklanan somut düşünme kalıpları ve her şeyi mekanik tekniklere indirgeme bu tür sanatsal bir yaklaşıma ulaşmayı imkânsız kılar.

Psikanaliz veya psikoterapiyi öğrenme yolculuğu bir süreçtir. Bu süreci donduran patolojiler yoksa ve öğrenme süreci kendi evrimini sürdürüyorsa, öğrenci başlangıçtaki dar kalıplardan çıkmayı başarmaya başlar.

Saydam'ın psikanalizde ve psikoterapide arada-lık halinin doğasını her şeyin önüne koyan yaklaşımı Bion'un (1970) analistin arzusunun ve belleksiz olması önerisini çağırıştırır. Saydam'ın yaklaşımıyla bunlara "kuramsal düşlemsiz oluşu" da ekleyebiliriz. Saydam'ın yaklaşımında hem üst dereceden belirleyici kuramsal bir çerçeve yoktur ancak bir taraftan da iki öznenin arada-lık halinde buluşmasının potansiyeli olan doğal bir eklektizmden söz edebiliriz.

Ben kişisel olarak her bir analistin veya terapistin doğal bir olgu olarak eklektik olduğunu düşünürüm. En baskın eklektik oluşum Freud'un hikâyesinin türevi olan psikanalizle her bir analistin kendi hikâyesinin analizinin ortaklığıdır. Herkes bu eklektizmin sonucu olarak kendi analistliğini ve terapistliğini yaşar. Bu anlamda –biraz abartarak– ne kadar psikanalist varsa o kadar ekol vardır da diyebiliriz.

Her bir analistin veya terapistin kendi hikâyeleri ve kişilikleri dışında değişik mesleki tecrübeleri, öğrencilik ve mesleki yaşamları sırasında karşılaştıkları değişik kuramsal ve teknik yaklaşımlar, ekoller; terapötik ve/veya çözümleyici etki yapmış sanatsal buluşmalar (kitaplar, filmler, vb.); yaşamlarında dönüm noktası olup onları derinden değiştirmiş deneyimler vardır. Bir analist veya terapist kendisinden yardım isteyen kişiyle buluşmasındaki arada-lık halinde bu öğrenim, deneyim ve etkilerin sonuçlarını –önceden kurgulamadan– kullanımına uygun bir şekilde kendilik etkinliğinde buluverir. Saydam'ın analist veya terapistlere arada-lık halinin boşluğu ve belirsizliğinde kalabilme ve bekleyebilme önerisinde onlarda potansiyel olarak bulunan ancak söz konusu buluşmadan döllenenek doğmayı bekleyen bu doğal kaynaklara yönelik bir gönderme buluyorum. Bion (1970) da benzer şekilde

analistin kafasına, kafasındaki kuramsal arzulara ve belleğindeki bilgilerin kontrol ediciliğine değil, sürece –asli belirleyici olarak– iman/güven duyulmasını önerirdi.

* * *

Bu kitap neden muhakkak okunmalı ve içeriğiyle ilgili hak ettiğince düşünülmalıdır?

Bu eser, öncelikle insan ruhsallığı üzerine uzmanlaşıp, yaşamının büyük bir bölümünü bu uzmanlaşmayı daha derinlere taşımaya uğraşmış, diğer yandan başka disiplinlerde de araştırmayı, irdelemeyi, düşünmeyi hiç ihmal etmemiş bir bilim insanının bu çok yoğun ve çoğul katmanlı çalışmasının im-biklerden geçerek ortaya çıkmış ürünüdür.

Günümüzün kılcal damarlarda uzmanlaşıp, bilimsel ve ilimsel bütünlükleri kaybeden eserlerinin çağında böyle çoğul disiplinli ve entegratif bir çalışma bulmak kolay değildir. Bu sebeple eser sadece psikanaliz veya psikiyatri alanında çalışanlar değil tüm sosyal bilimciler, felsefeciler ve entelektüel düşünenebilmeyi, dünyaya eleştirel bakabilmeyi kendine dert edinen herkes için çok doyurucu, ilhamlar uyandırıcı bir kaynaktır.

Diğer taraftan, bilimsel alanda ve düşünce dünyamızda her zaman rastlanmayan bu özelliklere sahip eser, güncel olarak içinde bulunduğumuz ruhsal, sosyal, kültürel ve politik bağlama da ışıklar tutmaktadır. Kapalı bir mitin bireylerin ve toplumların üzerine hipnotize edici kalın bir battaniye gibi örtüldüğü zamanlarda bazı düşünceler ve ilhamlar “kral çıplak” deme pırlıtısına sahip olup o kalın battaniyeyi bir kenara çekiverirler.

Her türlü düşünsel sorgulamada ve irdelemede zorluklar çeken ruhsallıklarımıza, sadece kaf dağının ardındaki gizemlerle değil, verili olarak kabul edilen sıradanlaşmışlarla ilişkisinde de, aralarına uygun bir çözümleme mesafesi koyarak yardım eden bu eser, okuyucuyla buluşmasında bir zahmet talep etmektedir.

Okuyucu düşünecek, merak edecek, başka kaynaklara yönelme gereksinimi duyacak, öğrenecek, rahatsız olacak, yoğun çağrışımlara kapılacak, dikkati dağılacak, tekrar metine dönecek, yolunu kaybedecek, velhasıl tüm bu buluşmayı kendine has bir deneyim olarak yaşayacaktır. Zahmetli bir deneyim... Ama sonucunda rahmetin olduğu bir zahmettir bu.

KAYNAKÇA

- Bion, W.R. (1970). *Attention and Interpretation. A Scientific Approach to Insight in Psycho-Analysis and Groups*. Tavistock, Londra.
- Ferro, A. (2008). "The Patient as the Analyst's Best Colleague: Transformation into Dream and Narrative Transformations", *The Italian Psychoanalytic Annual*, 2: 199-205.
- Loewald, H. (1960). "On the Therapeutic Action of Psycho-Analysis", *International Journal of Psychoanalysis*, 41: 16-33.

Öndeyiş

İnsan aradalık(lar)da yaşar. Zira uzay-ve-zaman koordinatında, –duruşu ve devinimiyle– ân’lar ve hâller arasında hep bir geçiş hâindedir. Her varlık için, özellikle canlı varlıklar için kurgulanabilir olan ‘aradalık’ hâli, insan için kendinin ve zamanın derin farkındalığında yakıcı önemdedir; zira ‘insan-aradalığı’ doğa tarafından doldurulmaz.

Tek ‘gerçek zaman’ olarak geleceği, boşlukta –tüm uzay ve zaman bileşenleriyle– yeniden kurgulayan insan, o alana –geleceğe– asla geçemeyecek, aradalığını sürecektir. Ama yaşayacağı aradalık, geleceğe atıfta bulunan bir aradalıktır; yani ‘önce-si’dir; araftır. Kitabın başlığı olan ‘Ara(*f*)dalık-lar’da ön plana çıkartılan ‘*f*’ harfi bir kelime oyunu içinde kullanılmıştır; dinî / felsefî açıdan çok yüklü bir kavramı / sembolü kullanmamıza olanak verir: Matematikte ‘işlev’i gösteren ‘*f*’ simgesi,¹ aradalığı, ara-*f*-dalığa dönüştürür.

Araf, yaşanacak ‘gerçek’ yaşamın, geleceğin bekleme alanıdır. Arafdalığın anlamını veren ve çıktısını belirleyen, ‘gerçek yaşam’ öncesi ‘işlev’dir, ki bu işlev –öyküsellğinde– yaşamın bizzat kendisidir. Geçmişten ‘şimdi-aradalığı’na taşman girdi, *f*[fonksiyon] simgesinde ifade edilen ‘yaşamı-anlamlandırma-dizgesi’ üzerinden, bir çıktı olarak geleceği kovalayacak → şekillendirecektir.

İnsan ara(*f*)dalığın sâkinidir; onu ‘insan’ yapan, bu hâlin farkındalığı ve ara(*f*)dalığının öyküsünü ‘arıyor’ olmasıdır. Zira biliyoruz ki anlam, öykü-

1 Fonksiyon (Fransızca), İşlev (Türkçe) matematikte değişken sayıları girdi olarak kabul edip bunlardan bir çıktı sayısı oluşmasını sağlayan kurallardır. Bir işlem türüdür... Fonksiyon *f* simgesiyle ifade edilir.

selliği gereksinir. ‘Ara(f)dalık-lar’ bu farkındalığın ve öykülerinin izini sürecektir. Aradalıklara, aradalıklarda(n) bakarak.

fff

Çok berraksa ayrıntılar, büyük resim pusludur; zira dünya-şeyleri çok bağlantılı, çok katmanlı, çok değişkenli, zamansallığında çok dinamiktir. Netleştikçe şeyler gözümüzde, zihnimizde bulanıklaşır. Anlayışımız arttıkça, irademiz muğlaklaşır; ancak ihtiyarî bir kesim noktasında, önemli-önemsiz, değerli-değersiz, öncelikli-ertelenebilir ayrımını az çok hoyratça –ve cahilce– yaparız, ki karar verebilelim / hareket edebilelim. Daral(t)mak *varlıksal* için elzemdir. ‘Cahil cesareti’ deyimiminin aslı budur; bilen, bilgisiyile mütevazı ve mütereddittir, bilmeyen deli-kanlı cehaletiyle eser.

Elinizdeki metin, berraklık-bulanıklık arasında gidip gelen bir çizgiyi sürmektedir. Her şeyin ‘mecaz’ olarak başka şeylere ek(lem)leşmesi, ve bu ekleşmenin –teorideki ve gerçekteki– sonsuzluğu, sahneyi –dünyaya açıklığımız oranında– kalabalıklaştırır. Bu kalabalık-laşma sonsuzdur; dünyayı genişletir, derinleştirir, hızlandırır. Hele ki uzak alanlardan mecazlar, şaşırtarak yabancılaştırır: İnsanlık serüvenini güdüleyen ve desenleyen en önemli yaşantımız tam da budur.

İnsan hâlimizle, şeyleri ancak dikkatimizi daralttığımızda keskin hatlarla ayırt edebiliriz. Ve dikkatimizi daha yoğunlaştırdığımızda, o görelilik bile kaybolur; resim bulanıklaşır, zira yanyana, üstüste, dipdibe mecazlanarak çoğalır / artar. Bulanıklık, dünyanın bütün olarak seyrinde muhakkaktır. Resmin bulanıklaşması, aslında dünyanın berraklaşmasıdır. İnsan olmanın görkemi ve tevazuu bu çelişkide barınır. Ne kadar büyük ve ne kadar küçük olduğumuzu, bulanıktan berrığa, berraktan bulanığa geçişlerimizde fark ederiz.

Bağlıyorum: Kitap boyunca bazı kavramların-kuramların ‘orijinal’ hallerinden biraz farklı kullanıldığını göreceksiniz; yadırgatıcı olabilir. Kavramların orijinal ya da galat-ı meşhûr hâllerini, o kavramı nasıl kullandığımı anlamlandırması için hep göz önünde tuttum; zira biliyorum ki, anlatmak istediğim ancak bir referansa göndermeyle, mecaz köprüleri üzerinden anlaşılır olabilir. Bu nedenle –bildik– orijinali hep gözettim. Zihin devamlılığı ve genişlemesi içinde önemli olanın, o meşum ve münbit berrak-bulanık aradalığını mecazlarla bezemek olduğunu hatırlatıyorum. Mecazlama ‘örmek’ demek; ilk ilmek için de hep bir *ilk-bilinen*’e [sic] gereksinimimiz var.

Bir diğerkarışıklık, birbirine uzak ve kendi içine kapalı gibi duran terminolojileri çok da kendi ‘incelik’lerinde ayrıştırmadan içiçe, birbirinin yerine kullanmış olmamdan –serbestçe, bazen hoyratça mecazlamamdan– kaynaklanıyor; nedeni şu: İnaniyorum ki, her şeyi, her şeyle mecazlamak mümkün, ve her aykırı / ‘yanlış’ kullanım, –evet– rahatsız edebilir; ama bu iyi: Uyarıyor / uyandırıyor da... Dört başı mâmur mitlerimizin beşiğinde huzurlu bir uykunun yerini hiçbir şey tutamaz; ama rahatça uyuyabilmek için bile, arada bir uyanmamız lâzım: ‘Daha başka - ne var / ne yok’ diye. İnsanın ‘varoluş yöntemi’ olarak mecazlamadan konuşan bu kitabın –en somutundan en soyutuna– çok farklı alanlardan mecazlarla ilerlemesinden doğal bir şey olmasa gerek. Ekleşerek / eklenerek muazzam bir ‘insan-ve dünya-örüntüsü’ oluşturan mecazların, öykündükleriyle birebir örtüşmemesi, hatta sürekli yabancılaşmalara sürüklenmesi de çok olası. Şunu temin edebilirim mecazlama gayretkeşliğimle ilintili olarak: Eğer hoyratlık ve çelişki görüyorsanız bir yerde, –biliniz ki– olabildiğince ‘itina’ ile [sic] tatbik edilmeye çalışılmıştır.

Bu kitap, ‘psikomitoloji’ konusunda genel bir girişi takiben, insanlık serencâmının birebir uygulama alanını teşkil eden ‘psikoterapi’ hakkında önermelerle devam ediyor. Bir son not: Anafikri oluşturan pasajlar, “Deli Dumrul’un Bilinci” (İstanbul: Metis 2013) kitabımdan ve “Psikomitoloji: ‘Ara-Da-Lığın’ Bir Karmaşa Olarak İnşası” başlıklı (*Doğu Batı* 2015; 18: 33-79) makalemten genişletilerek uyarlanmıştır.